

**ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ
ГАЛУЗІ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ**

УДК 378

Ольга Ельбрехт, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри управління навчальним закладом
ПВНЗ “Краматорський економіко-гуманітарний інститут”

**ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ
ГАЛУЗІ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ**

У статті обґрунтовується необхідність формування наукової культури майбутніх керівників в галузі освіти у процесі магістерської підготовки. Автор акцентує на важливій ролі дисципліни “Методологія та методика організації наукової праці” і підводить до висновку, що наукова культура значно визначає рівень професійної культури керівника.

Ключові слова: керівник, наукова культура, професійна діяльність, креативний підхід, методологія, наукова праця, зміст навчання, методи навчання, наукове дослідження, самостійна робота.

Лит. 9.

Ольга Эльбрехт, доктор педагогических наук,
заведующий кафедрой управления учебным заведением
ЧВУЗ “Краматорский экономико-гуманитарный институт”

**ФОРМИРОВАНИЕ НАУЧНОЙ КУЛЬТУРЫ В БУДУЩИХ РУКОВОДИТЕЛЕЙ
ОТРАСЛИ ОБРАЗОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ МАГИСТЕРСКОЙ ПОДГОТОВКИ**

В статье обосновывается необходимость формирования научной культуры будущих руководителей системы образования в процессе магистерской подготовки. Автор акцентирует на важной роли дисциплины “Методология и методика организации научного труда” и подводит к выводу о том, что научная культура значительно определяет уровень профессиональной культуры руководителя.

Ключевые слова: руководитель, научная культура, профессиональная деятельность, креативный подход, методология, научный труд, содержание обучения, методы обучения, научное исследование, самостоятельная работа.

**Olga Elbrekht, Ph. D. (Pedagogic) Head of University Management Department
Kramatorsk Economic and Humanitarian Institute**

**FORMING THE SCIENTIFIC CULTURE OF FUTURE EDUCATION
MANAGERS DURING THE MASTER TRAINING**

The article substantiates the need for forming the scientific culture of future education managers. The article focuses on defining the role and place of the course “Methodology of scientific research organizing” in this process.

Keywords: manager, scientific culture, professional activity, higher education, methods of teaching, creative approach, scientific research.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У зв'язку з інтеграцією України до світового простору посилюються вимоги до підготовки фахівців, які повинні демонструвати в процесі роботи варіативність форм і методів роботи, адекватну реакцію на постійні зміни, що відбуваються в суспільстві, ініціативу, творчі здібності, здатність продукувати і впроваджувати нові ідеї. Такий рівень професійної діяльності значною мірою визначається науковою культурою працівника, під якою зазвичай розуміють необхідну суму фундаментальних, спеціальних, методологічних знань, що є фундаментом набуття досвіду наукової роботи, виявлення і творчого розв'язання різних професійних проблем; систему ціннісних орієнтацій, яка спрямовує особистість на

креативний підхід до професійної діяльності, дослідну роботу, на здобуття необхідних для цього наукових знань і вмінь, постійне вдосконалення своєї кваліфікації; вміння використовувати нові досягнення науки і передовий досвід практики роботи, адаптувати їх до умов діяльності своєї організації, в свою чергу адаптуватися до них самому та адаптувати інших людей (партнерів, колег, суб'єкт-об'єктів діяльності); особистісні якості, зокрема властивості мислення, такі як гнучкість, нестандартність, логічність, прогностичність, системність, динамізм тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям нашого дослідження стали наукові праці вчених у галузі педагогіки і психології вищої школи та філософії, зокрема з визначення теоретичних засад навчання майбутніх фахівців

ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ГАЛУЗІ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

у вищому навчальному закладі (Ю. Бабанський, В. Галузинський, М. Євтух), значення науки як планетарного явища (В. Вернадський), формування наукової культури (М. Максюта), з проблем дидактики вищої школи, організаційних форм навчання у вищій школі (С. Самигін) та ін.

Мета і завдання: розкрити велике значення роботи з формування наукової культури майбутніх керівників освіти у процесі магістерської підготовки для забезпечення їхньої практичної готовності до наукового супроводу своєї майбутньої професійної діяльності; визначити доцільні організаційні форми і методи навчання, що сприяють підвищенню якості підготовки магістрантів до здійснення майбутньої професійної діяльності на наукових основах.

Виклад основного матеріалу. Наукова культура – це наука, що постала “покликанням та професією” усього суспільства [2]. У цьому контексті наукові знання, засоби і методи науково-дослідницької діяльності є чинниками взаємодії людини з оточенням, в тому числі керівника в межах його професійної діяльності. “...за самою природою науки і наукових знань культурність не може не бути їхньою суттєвою прикметою, але вони генетично відтворюють цю ознаку в міру того, як завдяки їх адекватному використанню зміцнюється потенціал творчості людини, а не лише безпосередньо розширюються знання та можливості перетворення. Наукова культура репрезентує людську суть науки, є виявом діяльності як такої” [9].

Завдання формувати наукову культуру майбутніх фахівців насамперед покладається на вищі навчальні заклади, в яких здійснюється їх підготовка. Слід зауважити, що результати набуття знань і вмінь, в т.ч. для здійснення науково-дослідної діяльності, значно залежать від активності самого студента, адже поняття “діяльність” вживається для вираження активності людини і визначається як “заняття, праця” [1, 88]. В контексті проблеми формування наукової культури це означає широке залучення студентів до наукової діяльності вищого навчального закладу. В ПВНЗ “Краматорський економіко-гуманітарний інститут” основним структурним підрозділом у цій роботі є кафедра. Під керівництвом досвідчених фахівців у галузі управління, педагогіки і математики студенти опановують знання і навички самостійної наукової роботи, беруть участь у студентських наукових конференціях, видають друком наукові статті. Ця діяльність є дієвим виховним моментом для майбутніх керівників у галузі освіти. У сумісній з викладачами діяльності в них формується наукове

мислення і такі важливі професійні якості, як наполегливість у досягненні поставленої мети, працелюбність, організованість.

Як складова навчального процесу науково-дослідна робота студентів покликана допомагати їм у навчанні. Її елементи реалізуються в різноманітних формах роботи, зокрема при виконанні завдань самостійної роботи, при написанні рефератів, підготовці доповідей і виступів на практичних і семінарських заняттях, виконанні курсових і дипломних робіт. Ці форми роботи сприяють підвищенню якості підготовки магістрантів до здійснення майбутньої професійної діяльності на наукових основах, розвитку в них потреби у систематичному вивченні науково-методичної літератури, здатності до творчого осмислення власних професійних дій, що є особливо важливим для фахівців, об'єктом діяльності яких є управління іншими людьми.

Широкі можливості для розвитку наукової культури студентів відкриває курс “Методологія та методика організації наукової праці”, який використовується у навчанні студентів “майбутніх керівників освіти. Мету, конкретні задачі, зміст навчання в межах цього курсу визначають вимоги суспільства до рівня і характеру професійної діяльності фахівців такого профілю.

Отже, мета курсу полягає у формуванні наукового світогляду, розвитку наукової творчості магістрантів, ознайомленні їх з завданнями, специфікою, організацією і можливостями науково-дослідної роботи у галузі педагогіки в різних її формах (індивідуальній, груповій, колективній); підготовці студентів до здійснення самостійного наукового дослідження з проблем управлінської діяльності. Сформульована як очікуваний кінцевий результат, мета визначає структуру, зміст, діяльність студентів з вивчення матеріалу та її кінцеві результати. В процесі вивчення курсу студенти набувають уявлення про коло проблем педагогічного дослідження, можливості “усвідомлення виняткового значення науково встановлених фактів” [3, 70], наукових знань, наукової раціональності [8], вибору власного шляху в дослідженні, основних сфер застосування набутих знань.

Програма передбачає формування у студентів знань щодо теоретичних засад наукового дослідження, зокрема дослідницького процесу у сфері управлінської діяльності в галузі освіти; понятійного апарату курсу; принципів, основ, законів, правил, що використовуються для вивчення об'єктів дослідження; методів наукового

ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ГАЛУЗІ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

дослідження, їх сутності, сфер застосування; системи інформаційного забезпечення дослідження. У процесі вивчення курсу студент має опанувати вміння, які є необхідними для здійснення дослідження, зокрема: формулювати проблеми, задачі, робочі гіпотези; добирати, аналізувати, оцінювати необхідну інформацію з теми дослідження; добирати з навколишнього середовища об'єкти дослідження в галузі управління навчальним закладом, установою галузі освіти; передбачати розвиток ситуацій, зміну характеристик досліджуваних об'єктів, наслідки своїх дій; визначати логіку дослідження, розробляти його програму; вибирати адекватні методи збирання, опрацювання та аналізу інформації; узагальнювати результати досліджень.

Важливим завданням для викладача є вибір і побудова навчальної діяльності студентів. Провідною організаційною формою діяльності і методом навчання у вищій школі традиційно вважалася лекція. Мета лекції – ознайомлення студентів з навчальною інформацією із спеціальності; формування основи для наступного засвоєння студентами навчального матеріалу та подальшої самостійної роботи. Перевагою лекції є її економічність: викладач подає матеріал за порівняно незначний час. Крім того, на прикладі викладача, який демонструє прийоми, спрямовані на дотримання вимог до проведення лекційного заняття, студенти вчать ся структурувати матеріали, логічно їх викладати, аргументувати ідеї, робити висновки, що сприяє формуванню в них наукової культури. Разом з тим слід зазначити, що лекція є більшою мірою пасивним способом отримання знань, а тому недостатньо розвиває самостійне мислення та знижує працездатність студентів. Як і інші традиційні форми роботи, вона є дієвою за умови її здійснення методами, що активізують пізнавальну діяльність студентів. Під активізацією навчальної діяльності за звичай розуміють діяльність викладача з використання таких змісту, форм, методів і засобів навчання, які сприяють підвищенню активності та творчої самостійності студента у засвоєнні знань, формуванні вмінь і навичок, застосуванні їх на практиці. В цьому контексті доцільним виявляється використання в курсі “Методологія та методика організації наукової праці” таких форм роботи, як проблемна лекція, лекція-діалог, лекція з запланованими помилками, які спонукають студентів до осмислення інформації, вирішення певних суперечностей, оволодіння способами пошуку нових знань, а відтак до набуття нових знань [6, 75 – 88].

Соціальне завдання сучасного навчання

полягає не лише у наданні знань, а й у формуванні стійких мотивів до їх поглиблення через самоосвіту, розвиток навичок самостійного наукового пізнання, що сприяє самореалізації особистості. Це зумовлює підвищення ролі самостійної роботи студентів – форми навчання, за якої необхідні знання, вміння та навички опановує сам студент за методичного керівництва викладача. Вона призначена для формування навичок самостійної праці в навчальній, науковій, професійній сферах, а також самостійного розв'язання проблем, знаходження конструктивних рішень. Такий підхід відбиває структура курсу, яка передбачає 144 години, з яких 20 відводиться на лекційні заняття, 16 – на практичні, 54 – на індивідуальні заняття, 54 – на самостійну роботу студентів. Акцентуючи на посиленні уваги до самостійної роботи студентів, тренуванні у практичному застосуванні знань під час практичних занять, наведено співвідношення між теоретичною і практичною частинами у структурі навчального курсу сприяє активізації студентів, розвитку навичок здійснення самостійного наукового дослідження.

Важливу роль відіграють практичні заняття. Грецьке слово “practicos” означає “діяльний”. Отож практичні заняття передбачають посилену практичну діяльність майбутніх магістрів. Мета практичного заняття: поглибити, розширити знання, отримані на лекції в узагальненій формі; сприяти виробленню навичок професійної діяльності.

Вимоги до практичних занять: чітко визначені мета і план заняття, які мають бути усвідомлені не лише викладачем, а й студентами; оптимальна динаміка заняття; поступове зростання складності виконуваних завдань; оптимальне співвідношення репродуктивних і творчих завдань; індивідуальний підхід до студентів, урахування їхнього рівня підготовки й інтересів, що відображається в розроблених завданнях і плані заняття; визначення ролі викладача в процесі педагогічного спілкування (консультант, помічник, порадник). Структура практичного заняття здебільше має такий вигляд: вступне слово викладача; активізація знань студентів з проблеми заняття за запропонованими питаннями, відповіді на запитання студентів з матеріалу, який вони не зрозуміли; практична частина як планова (представлення й аналіз завдань самостійної роботи, діловий тренінг); оцінювання роботи студентів, виховування.

Так на занятті “Наукова творчість у професії керівника навчального закладу” обговорюють питання значення наукової творчості у професії

керівника навчального закладу, зв'язку педагогічної науки з педагогічною практикою, проблеми впровадження досягнень педагогічної науки у практику роботи навчального закладу. З метою відпрацювання практичних вмінь складають перелік актуальної тематики наукових досліджень за останні п'ять років, визначають тему власного дослідження. Завершує заняття діловий тренінг: ергономіка робочого місця дослідника.

В межах курсу "Методологія та методика організації наукової праці" передбачаються заняття в лабораторіях наукових інститутів, проведення анкетування в загальноосвітньому закладі, заняття в науковій бібліотеці. Практичні заняття озброюють студентів методами практичної роботи і підводять їх до подальшої самостійної роботи.

В підготовці до лекцій, семінарів, практичних, заліків, екзаменів, в написанні рефератів, курсових, дипломних робіт і полягає самостійна робота студентів у вищому навчальному закладі. Вона є суттєвою складовою будь-якого курсу, в тому числі такого, як "Методологія та методика організації наукової праці". Існує чимало видів самостійної роботи, які можуть використовуватись в цьому курсі. Так на початку навчання, а в окремих випадках – на початку вивчення нової теми, доцільною є самостійна робота, яка передбачає виконання типових вправ і завдань за зразком. Наприклад, це може бути завдання упорядкувати список літератури до проблеми дослідження згідно до вимог стосовно його оформлення. Попередньо вивчаються вимоги, надаються зразки. Завдання такого характеру дають змогу засвоїти навчальний матеріал і відтворити функціональні характеристики знань. Вони є дуже важливими для здійснення у подальшому самостійного наукового дослідження, проте не розвивають творчої активності студентів. Тому важливо поступово ускладнювати завдання, передбачаючи реконструктивно-варіативні, в яких розумова діяльність розвивається не лише на рівні відтворення щойно отриманих знань, а й залучення вже відомих знань до вирішення завдань, проблем і ситуацій; евристичні, спрямовані на розв'язання окремих проблем, поставлених на аудиторних заняттях; дослідницько-пошукового характеру, які спрямовують студентів у русло пошукової діяльності. В цьому контексті наведене завдання з часом може бути інтерпретоване так: "Скласти список літератури до обраної студентом проблеми педагогічного дослідження згідно до вимог стосовно його оформлення", що спонукатиме

студента до пошуку джерел, в яких відображена конкретна наукова проблема, сприятиме усвідомленню доцільності використання тих або тих джерел, визначенню стану відображення обраної проблеми в науковій літературі. Плідними, як показує досвід роботи, виявляються і такі завдання: "Добрати зразки анкет і тестів з обраної проблеми педагогічного дослідження, обґрунтувати доцільність їх використання на конкретному етапі дослідження", "Розробити опитувальник для вивчення ефективності управління соціально-педагогічною роботою з різними категоріями учнів", "Провести опитування за розробленим опитувальником, узагальнити його результати" тощо. Під час виконання цих завдань ускладнюються рівні самостійної розумової діяльності студентів, вони намагаються відійти від зразка, розробити свої методи вирішення проблемних ситуацій, дослідити їх, отримати нову інформацію, накопичити під наглядом викладача інструментарій, що може бути використаним у подальшому при проведенні ґрунтовних досліджень з актуальних проблем соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності.

Самостійна робота може здійснюватись індивідуально або парами та групами. Залежно від кількості студентів, що об'єднали зусилля для її виконання, вона може відповідно поділятися на індивідуальну, парну, групову. У разі виконання завдань у парі або групою робота здійснюється на основі взаємодопомоги, взаємоперевірки, самооцінки, взаємної психологічної підтримки, що істотно впливає на її ефективність.

Для покращення ефективності самостійної роботи студентів викладач здійснює методичне керівництво і корекцію. У матеріалах, призначених для аудиторних занять, він визначає певний мінімум інформації для самостійного опрацювання студентами, надає чіткі методичні вказівки щодо виконання роботи, рекомендує літературу, передбачає моніторинг виконання завдань та консультування студентів, організує своєчасне оцінювання отриманих результатів.

Самостійна робота сприяє поглибленню і розширенню знань, формуванню інтересу до пізнавальної діяльності, оволодінню прийомами процесу пізнання, розвитку пізнавальних здібностей. Вона є основою майбутньої самоосвіти спеціаліста, формує відповідну мотивацію і навички самоосвіти. Крім того, самостійна робота виховує в студента самостійність як рису характеру, що відіграє значну роль у становленні особистості сучасного спеціаліста вищої кваліфікації.

ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ГАЛУЗІ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Досягнення якомога вищого рівня самостійності у здійсненні наукового дослідження з проблем управлінської діяльності розглядається нами як головна мета курсу “Методологія та методика організації наукової праці”, як показник якості професійної підготовки майбутніх фахівців. Тому основне завдання викладача, вбачається, полягає в допомозі студентам у досягненні такого рівня. Вирішення цього завдання відбуватиметься ефективніше за умови врахування пізнавальних інтересів студентів, що значно зростають у зв’язку з професійною спрямованістю курсу. Тому важливо, щоб навчальна діяльність була спрямована на засвоєння знань, набуття вмінь та навичок, важливих для вирішення проблем, з якими зустрінеться майбутній фахівець-керівник галузі освіти у практичній роботі. Добір актуального і цікавого для них за змістом матеріалу, використання методів навчання, що моделюють ситуації майбутньої професійної діяльності (дискусії, метод проблемних ситуацій, ігрові технології) посилюють професійні інтереси студентів, викликають бажання задовольняти сучасним вимогам до фахівців такого профілю, мотивують до вивчення курсу “Методологія та методика організації наукової праці” і участі в науковій роботі кафедри.

Матеріал курсу організований у вигляді модулів. Для оцінки якості результатів діяльності студентів використовується модульно-рейтингова система, за якої підсумкова оцінка визначається як сумарна за результатами різних видів діяльності впродовж усього семестру та підсумкового заліку. Програма курсу містить добір завдань у тестовій формі, за якими можна визначити ступень досягнення мети курсу. Завдяки цій системі забезпечується безперервне відслідкування процесу навчання, його результатів. Порівняно з традиційною формою організації навчального процесу вона в більшій мірі бере на себе функції управління, сприяє активізації студентів, навчає їх самомоніторингу.

Висновки. Отже, внаслідок зростання масштабності науки наукові знання, набуті в процесі наукових досліджень, репрезентуючи суттєві вияви науки, поширюються за її межі, в різні сфери професійної діяльності.

У такому контексті актуалізується визначення як гарантії високої якості професійної діяльності здійснення її на наукових засадах, відтак і формування наукової культури керівників галузі освіти ще під час навчання в магістратурі.

Велике значення для формування наукової культури магістрантів, забезпечення їх практичної готовності до наукового супроводу своєї

майбутньої професійної діяльності має впровадження в навчальний процес курсу “Методологія та методика організації наукової праці”, його професійна спрямованість мають.

Однак при цьому виникають певні труднощі, зокрема пов’язані зі складністю забезпечення необхідного обсягу знань і вмінь студентів за час, визначений програмою; обмеженими можливостями реалізації індивідуального стилю навчальної діяльності, якого вимагає навчання науковій діяльності тощо.

Шляхи подолання цих ускладнень полягають, як вбачається, не лише в збільшенні кількості годин, а й у вдосконаленні комплексної системи нормативно-дидактичної документації, забезпеченні логічного взаємозв’язку дисципліни “Методологія та методика організації наукової праці” з іншими навчальними дисциплінами; в доцільному доборі методів навчання; методичному забезпеченні самостійної роботи студентів, створенні навчальних матеріалів відповідно до програми курсу; посиленні уваги до питань психологічної готовності студентів до науково-дослідної діяльності.

Перспективи подальших досліджень. До пріоритетних напрямів науково-педагогічних досліджень відносимо проблему чинників впливу на формування наукової культури майбутніх керівників.

1. Бирюков В.Г. и др. Толковый словарь русского языка: Пособие для учащихся нац. школ / [В.Г. Бирюков, В.Г. Ветвицкий, Л.М. Гайдарова и др.] Под ред. М.И. Махмутова, А.В. Текучева, Н.М. Шанского. – Л.: Просвещение, 1981. – 384 с.

2. Вебер М. Наука как призвание и профессия // Ежегодник Философского общества СССР: 1987 – 1988: Философия и перестройка. – М., 1989.

3. Вернадский В.И. Размышления натуралиста: Наука как планетное явление. – Кн. 1. – М., 1977.

4. Галузинський В.М., Свтух М.Б. Основи педагогіки і психології вищої школи в Україні. – К., – 1995. – 168 с.

5. Педагогика и психология высшей школы / Отв. ред. С.И. Самыгин. – Ростов-на-Дону: “Феникс”, 1998. – 544 с. – Сер. “Учебники, учебные пособия”.

6. Педагогика высшей школы: Учеб.-метод. пособ. – Казань: КГУ, 1985. – 191 с.

7. Педагогика / Под ред. Ю.К. Бабанского. – Москва: Просвещение, 1988. – 479 с.

8. Швырев В.С. Рациональность как ценность культуры // Вопросы философии. – 1992. – № 6.

9. Максюта М.С. До проблеми формування і ролі наукової культури // www.filosof.com.ua/Journal/Maxuta.pdf

Стаття надійшла до редакції 11.01.2013